

УДК 372.7(477)

DOI 10.18372/2786-5487.1.17739

Радомський Ігор

кандидат педагогічних наук, доцент,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України,
м. Київ, Україна
radomski@ukr.net

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Анотація: Окреслено вектори змін в освіті дорослих та неформальному навчанні дорослих як всесвітньо визнаному компоненті неперервної освіти. Розглянуто перспективи розвитку неформальної освіти дорослих в Україні та спрямування перспективного розвитку освіти в державі на синергію формальної, неформальної та інформальної освіти.

Ключові слова: освіта дорослих, неформальна освіта, вектори становлення неформальної освіти.

Annotation: The vectors of changes in adult education and non-formal education of adults as a globally recognized component of continuous education are outlined. The prospects for the development of non-formal education of adults in Ukraine and the direction of the prospective development of education in the state on the synergy of formal, informal and informal education are considered.

Key words: adult education, non-formal education, vectors of formation of non-formal education.

Актуальність теми. Розвиток освіти дорослих нерозривно пов'язаний із неформальною освітою, яка є одним із її невіддільних складників.

Сьогодні неформальна освіта дорослих розглядається як рівноцінна складова системи освіти дорослих, як соціокультурний компонент, який відображає потребу дорослих людей в одержанні різноманітних освітніх послуг.

Зростання та урізноманітнення особистих запитів людини, вимог ринку праці, що зумовлені шаленими суспільними та економічними змінами в розвитку суспільства вже важко задовольнити виключно наявними формами формальної освіти. За цих умов актуальним стає необхідність перегляду ролі та значення неформальної освіти, яка відповідатиме сучасним освітнім потребам завдяки широкому впровадженню освітніх інновацій.

Саме неформальна освіта, що ґрунтується на ідеях людиноцентризму, спроможна забезпечити розвиток і саморозвиток особистості який актуалізується потребою дорослої людини навчатися впродовж життя зумовленою бурхливими змінами в соціумі.

Сутність неформальної освіти як важливої складової неперервної освіти висвітлено у наукових працях Р. Дейва, К. Куллена, М. Форесті, П. Девіса, М. Ераута, Д. Філда, П. Фордхема, Х. Коллі, П. Ходкінсона та інших. Сутнісні ознаки та особливості неформальної освіти розглядали у своїх працях українські науковці, громадські активісти та діячі О. Аніщенко, Н. Авшенюк, С. Бабушко, М. Багрінець, О. Баніт, О. Василенко, О. Волярська, В. Давидова, С. Зінченко, М. Коваленко, Н. Косик, І. Литовченко, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Огієнко, Н. Павлик, Н. Пазюра, С. Прийма, О. Пехота, О. Самодумська, О. Сімороз, О. Смірнова, Т. Скорик, Т. Сорочан, А. Халецька, О. Шапочкіна та інші. Принципи неперервності неформальної освіти обґрунтовувати у своїх дослідженнях Р. Даве, Е. Фор, Ф. Кумбс та інші. Систему активних методів навчання в неформальній освіті розглядали М. Леві, І. Лернер та інші.

Окреслені напрями теоретичних пошуків науковців, розвиток нормативно-правового підґрунтя, практик впровадження неформальної освіти в Україні визначають передумови для розгляду проблематики неформальної освіти дорослих як важливої складової неперервної освіти.

Мета статті – розглянути неформальну освіту дорослих як важливу складову неперервної освіти та накреслити вектори її змін.

Результати дослідження. На думку Л. Лук'янової, доцільно окреслювати чотири *вектори становлення неформальної освіти*: суспільно-політичний (Скандинавські країни, Північна Європа – неформальна освіта як інструмент соціально-політичного розвитку), культурологічний (Європейський Союз – неформальна освіта як інструмент аксіологічного розвитку), політично-діяльнісний (США – неформальна освіта як інструмент сталого розвитку) і економічний (пострадянські країни – неформальна освіта як інструмент економічного розвитку) [1].

Визначені вектори характеризують пріоритети суспільних перетворень та базові функції, що покладаються на неформальну освіту.

Неформальна освіта дорослих постійно еволюціонує, розвивається та сьогодні розглядається як рівноправна складова формальної освіти дорослих, а іноді навіть така що домінує [2, с. 84].

У світовій теорії й практиці неперервної освіти дорослих сформульовано *ключові принципи*, на засадах яких й відбувається її розвиток. Саме вони визначають перспективи розвитку освіти дорослих, взагалі, та неформальної освіти дорослих, зокрема. Вони є базовими, універсальними: нові базові знання і навички для усіх; збільшення інвестицій у людські ресурси; інноваційні методики викладання і навчання; нова система оцінювання набутої освіти; розвиток системи консультування; наближення освіти до особистості [2, с. 83].

О. Самодумська вказує, що нині неформальна освіта дорослих перетворюється на сферу освітніх послуг, на яку значною мірою поширюються ринкові механізми регулювання з їх законами попиту й пропозиції, конкуренції, маркетингу тощо. Сфера неформальних освітніх послуг має високий ступінь автономності й самостійності. Замовниками освітніх послуг є окремі індивіди, соціальні групи, соціальні інститути (зокрема, держави), суспільства загалом [3, с. 76].

Водночас спостерігаються зміни концепції освіти дорослих. Відбувається перехід від функціонально-професійної підготовки до розвитку особистості. Це означає, що сучасна місія неформальної освіти дорослих є значно ширшою й полягає в залученні громадян до повноцінного багатоаспектного суспільного життя не лише на ринку праці. Адже потреба навчатися впродовж життя дедалі більш виразно відіграє ключову роль у відновленні стабільності, динамічного розвитку суспільства, його громадянської, професійної, побутової сфер [2, с. 83].

Суголосною є і думка Л. Лукіянової, яка зазначає, що в умовах неформальної освіти відбувається розвиток не тільки *професійних компетентностей*, але й іншого, можливо, більш вагомого напряму - формування *громадянської позиції* й соціальне включення. Тобто йдеться про формування компетентностей, необхідних для комунікації, співробітництва, що набуває пріоритетності паралельно із розвитком професійних навичок [4, с. 122].

О. Пехота наголошує, що неформальне навчання дорослих як всесвітньо визнаний компонент неперервної освіти є новим для української педагогічної науки з позиції змісту поняття; як методології, так і практики її організації. Це ускладнює вживання поняття «неформальна освіта дорослих» у вітчизняних дослідженнях. Оскільки термін має англійське походження, існують розбіжності у визначенні, перекладі, співвіднесенні з усталеними поняттями [5]. ... Досвід організації неформальної освіти дорослих є недостатньо системним, що не дозволяє чітко сформулювати його закономірності та тенденції. Сьогодні в Україні освіта дорослих, насамперед неформальна й інформальна, нагадує фантом. Її немає «де юре», але є «де факто» – у вигляді значної кількості спонтанних платформ, хабів, форумів, фестивалів. Їх організують і проводять громадські або комерційні організації [6, с. 102].

Також дослідниця звертає увагу, що заклади формальної освіти без впровадження неформальної освіти не зможуть забезпечити належну якість освітніх послуг. Відтак саме неформальне навчання повинно відповідати

різномірним інтересам і можливостям людини, органічно вписуватися в її спосіб життя, враховувати специфіку освітніх запитів здобувачів освіти [6, с. 103].

У Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (далі – Національна доповідь) (2021 р.) наголошується, що упродовж останніх років неформальна та інформальна освіта, визнання результатів навчання, здобутих поза формальною освітою, є факторами, що мотивують до продовження навчання. В Угоді про Асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.), а також рекомендаціях Європарламенту та Ради ЄС (2008 р.) підкреслено важливість створення європейської кваліфікаційної системи для можливості здобувати освіту впродовж життя та передбачено визнання Європейської рамки кваліфікацій і системи забезпечення якості кваліфікацій, що дає змогу визнавати кваліфікації, здобуті, зокрема, шляхом неформальної освіти [7, с. 95].

Одним з Ключових напрямів перспективного розвитку освіти в державі Національна доповідь (2021 р.) визначає «інтеграцію і синергію формальної, неформальної та інформальної освіти» [7, с. 164].

Серед «Пріоритетних напрямів (тематика) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок Національної академії педагогічних наук України на 2022-2026 рр.», затверджених загальними зборами НАПН України, передбачено спеціальні напрями й орієнтовну тематику досліджень з проблем освіти дорослих: розвиток освіти різних категорій дорослого населення в Україні; прогнозування і проектування розвитку освіти дорослих; соціальне партнерство в освіті дорослих; системи підготовки педагогічного персоналу до роботи з дорослими в Україні та у зарубіжних країнах [8].

Потужним науковим центром, що забезпечує наукові розвідки та розвиток освіти дорослих та неформальної освіти дорослих в Україні, є колектив Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. У 2007 р. Інститут педагогіки і психології професійної освіти трансформовано в Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН

України, першим директором якого був академік Іван Зязюн та ім'я якого зараз носить інститут. Зараз інститут очолює доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України Лук'янова Лариса Борисівна. Під її науковим керівництвом проводяться ґрунтовні наукові дослідження у сфері освіти дорослих, розвивається національна андрагогічна наукова школа.

Висновки. Отже, підсумовуючи результати дослідження цілком погоджуємось з О. Дубасенюк та О. Самойленко [9], що освіта дорослих та неформальна освіта як її важлива складова на локальному рівні постає полікультурним, соціально орієнтованим явищем, відкритим до формування міжнародного освітнього середовища, національним за характером культури і наднаціональним за характером знань.

Список використаних джерел

1. Лук'янова Л.Б. Концептуальні засади формування законодавства у галузі освіти дорослих. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання в умовах соціально-економічної нестабільності: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.*, 28 жовт. 2014 р., Київ. У 2 ч. – К.: ІПК ДСЗУ, 2014. – Ч. 2. – С. 52–59.

2. Огієнко О. І. Неформальна освіта дорослих в умовах глобалізації та інтеграції: виклики та можливості. *Концепт. засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, укр. реалії і перспективи* : зб. наук. ст. / за ред.: В. Г. Кременя, Н. Г. Ничкало ; уклад.: О. В. Аніщенко, Л. Б. Лук'янова ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Київ : Знання України, 2018. С. 80 - 86. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/27789/1/Збірник%20семинару.pdf> (дата звернення: 10.02.2023).

3. Самодумська О. Л. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти: дис. д-ра пед. наук : 13.00.04. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2020. 687 с.

4. Лук'янова Л. Освіта дорослих: сучасні стратегії і практики в Україні та зарубіжжі: монографія. К. : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 340 с.

5. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. Київ-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М. 2014.108 с.

6. Пехота О.М. Неформальна освіта дорослих: розвиток соціально життєвих навичок. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи: монографія / За заг. ред. акад. Н.Г. Ничкало, акад. І.Ф. Прокопенка. Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків : ФОП Бровін О.В., 2020. 546 с. С. 101-111.

7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: КОНВІ ПРИНТ, 2021. 384 с. (До 30-річчя незалежності України). URL: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua> (дата звернення: 10.02.2023).

8. Пріоритетні напрямки (тематики) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок Національної академії педагогічних наук України на 2022-2026 рр. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/2519/> (дата звернення: 10.02.2023).

9. Дубасенюк О.А., Самойленко О.А. Основи андрагогіки (для фахівців у галузі освіти дорослих): навч.-методичний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 247с.